

виявлення та проведення на високому рівні профілактичної роботи – заходи, які мають першочергове значення у контексті вирішення окресленої проблематики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Змановская Е. В. Девиатология: (Психология отклоняющегося поведения) : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Змановская. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 288 с.
2. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков [Текст] / А. Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983. – 256 с.
3. Патохарактерологические исследования у подростков / Под ред. : А. Е. Личко, Н. Я. Иванова. – Л., 1981.
4. Подмазін С. Діти із суїцидальними тенденціями. Психологічна підтримка / С. Подмазін, О. Сироватко // Психолог. – 2002. – №12. – С. 8-11.
5. Шишковец Т. А. Осложненное поведение подростков: причины, психолого-педагогическое сопровождение, коррекция [Текст] / Т. А. Шишковец. – М. : 5 за знания, 2006. – 192 с.

Пазірович Н.

Науковий керівник – доц. Кормило О.М.

ВПЛИВ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей [7, с.56].

Однією з головних функцій сім'ї є виховання. Сім'я покликана забезпечити правильну організацію життя дитини. Саме ця роль робить сім'ю необхідною ланкою комплексного підходу до виховної роботи.

Внутрішньо-сімейна взаємодія є одним із головних питань у працях вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів, зокрема: Л. Виготського, Я. Коменського, Г. Костюка, П. Лесгафта, Д. Локка, А. Макаренка, І. Пестелюці, М. Пирогова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Шацького та ін.

Важливим чинником у вихованні дитини займає емоційний зв'язок та емоційне ставлення, так як емоційна сфера дитини є однією з наважливих сфер особистості. Вивчення різних аспектів емоційної сфери було предметом численних теоретичних та емпіричних досліджень А.І. Аверіна, Г.М. Бреслава, К. Бютнера, Б.Е. Вайнера, І.Г. Головської, О.В. Запорожця, А.І. Захарова, В.В. Зеньковецького, А.Д. Кошелевої, І.Ю. Кулагіна, О.І. Кульчицької та ін.

Більшість вищезазначених вчених стверджували, що сила впливу батьків – у вірі дитини, у її переконанні, що близькі, улюблені їй люди завжди мають рацію, а рішення і їхні вчинки справедливі. Діти бажають бути схожими на своїх батьків і несвідомо їх наслідують. Ніщо не діє на дітей так сильно, як сила прикладу батьків. Спосіб життя батьків – основа їх авторитету в дітей. Усі дії батьків перебувають під безпосереднім контролем дітей. Це накладає на батьків особливу відповідальність, зобов'язує їх аналізувати свою власну поведінку в присутності дітей.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та експериментально визначити вплив стилів сімейного виховання на розвиток емоційної сфери в дітей дошкільного віку.

Батьківство (материнство і батьківство) є базовим життєвим призначенням, важливим станом і значною соціально-психологічною функцією кожної людини. Якість цих проявів, їх соціально-психологічні та педагогічні наслідки мають неминуще значення. Те, від чого воно залежить і як можна втручатися у процес формування батьківства, на наш погляд, являє собою значну соціально-психологічну проблему.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про неоднозначність трактування дослідниками феномену батьківства. Наприклад, Г.С. Абрамова розглядає батьківство як соціальні ролі батька і матері, причому вона вважає, що освоєння соціальних ролей Матері і Батька – це головне життєве завдання розвитку людини в період дорослішання [1, с.86].

На думку Е.Р. Алексеевої, батьківство може розглядатися як: «Біологічний, психологічний, а також соціокультурний феномен; як соціальний інститут, що включає в себе два інших інститути: батьківство і материнство» [2, с.644].

О.В. Овчарова вважає, що батьківство – це багатограний феномен, який можна розглядати на двох рівнях: як складне комплексне суб'єктивно-особистісне утворення і як надіндивідуальне ціле, яке, як правило, є сукупною, тобто включає двох людей – батька і матір [7, с.41].

На основі аналізу й узагальнення різних підходів до розуміння сутності батьківства, ми розглядаємо батьківство як соціально-психологічний феномен, який представляє собою емоційну і оціночно забарвлену сукупність знань, уявлень і переконань щодо себе як батька, реалізовану у всіх проявах поведінкової складової батьківства.

На нашу думку, важливим у розвитку сім'ї та вихованні дітей є усвідомлене батьківство яке є сукупністю батьківських якостей, почуттів, знань та навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості. Воно включає такі компоненти як: ціннісні орієнтації подружньої пари (сімейні цінності), батьківські установки та сподівання, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківську відповідальність, стиль сімейного виховання [7, с.58].

У нашому дослідженні важливим є розгляд саме стилів сімейного виховання. З огляду на науковий доробок стилі виховання розглядаються нами як цілісна система різноманітних відчуттів по відношенню до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з дитиною, особливостей сприйняття і розуміння характеру дитини, її вчинків (А.Я. Варга) [3].

За основу нашого дослідження ми беремо класифікацію стилів сімейного виховання яку запропонувала А.Я. Варга, а саме: прийняття-відкидання, кооперація, симбіоз, авторитарна гіперсоціалізація, маленький невдаха, так як, ця класифікація, на сьогоднішній день, є однією з найбільш вдалих, тому що розкриває емоційне ставлення, почуття і думки батьків по відношенню до дитини і яка найбільш точно характеризує їх вплив на розвиток емоційної сфери в дітей дошкільного віку.

Психолого-педагогічна література засвідчує, що дошкільний вік – це період від 3 до 6 років, який є відповідальним етапом фізіологічного, психологічного та психічного розвитку дитини. Аналізуючи праці вчених з проблеми вивчення дошкільного віку, знаходимо чимало характеристик даного вікового етапу. Так О.М. Леонт'єв дає таку загальну характеристику дошкільного дитинства: «Це період первісного фактичного складу особистості, період розвитку особистісних «механізмів» поведінки [6, с.4].

Аналіз літератури з даної проблеми дозволяє стверджувати, що дошкільний вік є сприятливим періодом для розвитку та формування емоційної сфери. За період дитинства емоції (їх сила, тривалість, стійкість) змінюються у зв'язку зі змінами загального характеру провідної діяльності дитини і її мотивів, а також через ускладнення її стосунків з навколишнім світом. Разом з переживанням задоволення чи незадоволення, що пов'язані зі здійсненням безпосередніх бажань, у дитини виникають більш складні відчуття, викликані тим, наскільки добре вона виконала свої обов'язки, яке значення мають її дії для інших і якою мірою дотримуються нею і оточуючими норми та правила поведінки [5].

Проаналізувавши достатню кількість наукової літератури, можемо стверджувати, що емоції – це психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, зумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Внутрішнє емоційне відношення дитини до навколишньої дійсності, як би виростає з його практичних взаємодій з цією дійсністю, що нові емоції виникають і розвиваються в процесі її чуттєво-предметної діяльності. Протягом дитинства емоції проходять шлях прогресивного розвитку, набуваючи все більш багатий зміст і все більш складні форми під впливом соціальних умов життя і виховання.

З метою дослідження стилів сімейного виховання та емоційної сфери дошкільника нами були використані наступні психодіагностичні методики: «Діагностика батьківського ставлення» А.Я. Варги, В.В. Століна [7] та «Кольорово-малюнковий тест діагностики психічних станів» Г.Н. Генінга, А.О. Прохорова [8].

Коротко охарактеризуємо отримані результати дослідження. За допомогою тесту «Діагностика батьківського ставлення» А.Я. Варги, В.В. Століна, ми визначили який стиль виховання найбільш прийнятний для батьків, а за допомогою «Кольорово-малюнкового тесту діагностики психічних станів» Г.Н. Генінга та А.О. Прохорова – наявні емоційні стани у дітей. Здійснивши кореляційний аналіз ми визначили наступні результати:

Стиль сімейного виховання «прийняття» розвиває такі емоційні стани у дітей як щирість (при $p \leq 0,01$, $r = 0,2870$) та бадьорість (при $p \leq 0,01$, $r = 0,2782$). Однак знижує розвиток сконцентрованості (при $p \leq 0,01$, $r = -0,2664$) і мрійливості (при $p \leq 0,01$, $r = -0,2962$).

Відповідно при «неприйнятті» дитини, у неї будуть розвиватися сконцентрованість (при $p \leq 0,01$, $r = -0,2664$) і мрійливість (при $p \leq 0,01$, $r = -0,2962$), та пригнічуватиметься розвиток щирості (при $p \leq 0,01$, $r = 0,2870$) та бадьорості (при $p \leq 0,01$, $r = 0,2782$).

Показник стилю сімейного виховання «кооперація» свідчить про зростання поваги (при $p \leq 0,01$, $r = 0,2721$) і дружелюбності (при $p \leq 0,01$, $r = 0,2743$), та зниження розвитку ширості (при $p \leq 0,01$, $r = -0,3130$).

Показник за шкалою стилю сімейного виховання «авторитарна гіперсоціалізація», свідчить про те, що при його застосуванні у дітей знижується рівень співчуття (при $p \leq 0,01$, $r = -0,2703$).

Показник стилю сімейного виховання «маленький невдаха», вказує на те, що при його застосуванні у дітей розвиваються такі емоційні стани такі як дружелюбність (при $p \leq 0,01$, $r = 0,3425$) та бадьорість (при $p \leq 0,01$, $r = 0,28$), а також зниження розвитку активності (при $p \leq 0,01$, $r = -0,2705$) і поваги (при $p \leq 0,01$, $r = -0,278$).

Отримані нами результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що емоційне неприйняття дитини дошкільного віку, холодне ставлення з боку батьків та велика вимогливість викликають у неї негативні емоції та знижують позитивні, таким чином негативно впливають на розвиток емоційної сфери та розвитку особистості дитини загалом.

Отже, обраний батьками стиль сімейного виховання безпосередньо впливає на дитину дошкільного віку та формує її подальший емоційний, психологічний та психічний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамова Г.С. Практическая психология / Г.С. Абрамова. – М.: «Академия», 2002. – 268 с.
2. Алексеева Э.Р. Анализ семейных форм социального родительства в современной России // Вестн. Башк. ун-та. 2008. Т. 13, № 3. Сер. Философия, социология, политология и культурология.
3. Варга А.Я. Структура и типы родительского отношения / А.Я. Варга. – М.: 1986. – 206 с.
4. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов / А.Карелин. – М.: «Эксмо», 2007. – 416 с.
5. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании ребенка / Я.И. Ковальчук. – М.: Просвещение, 1981. – 127 с.
6. Леонтьев А.Н. Психическое развитие ребенка в дошкольном возрасте // А.Н. Леонтьев. – М.: Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста, 1948. – 385 с.
7. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. – 319 с.
8. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: учеб. пособие / Е.И. Рогов. [2-е изд.]. – М.: «ВЛАДОС», 1995. – 384 с.

Смаль О.

Науковий керівник – Адамська З.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. У підлітковому віці особливо інтенсивно відбувається статево-рольова соціалізація. Важливу роль у її становленні відіграє наслідування взірців поведінки чоловіків і жінок, уподібнення значущому іншому, ототожнення з ним, що обумовлюється характером стосунків, формами спілкування підлітка з батьками, дорослими та однолітками. Саме у цьому віці відбувається становлення статевої ідентифікації, яка є внутрішнім переживанням своєї статевої приналежності, набуттям тендерної ролі й уподібненням до неї, єдністю статевого самоусвідомлення і поведінки.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими змінами у системі статево-рольових взаємин підлітків, внаслідок чого, з одного боку, відкриваються можливості для їх оптимізації, а з другого - виникає ризик порушень статевої ідентичності. Існуючі зміни в системі тендерних взаємин часто супроводжуються негативними наслідками, що відображається на сімейних стосунках і поглиблює проблему неповних сімей.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. У вітчизняній літературі існує багато досліджень, в яких розглядається проблема статевої ідентичності підлітка. По-перше, це медико-біологічний напрямок дослідження, коли предметом вивчення є процес набуття статевої зрілості і фізичного росту (Г. Васильченко, А. Захаров, Д. Ісаєв, В. Каган, Д. Колесов та ін.). Другий напрямок у дослідженні статі - психологічний, в якому зосереджено увагу на формуванні психологічної статі, тендерної ідентичності (Т.В. Говорун, О.Кікінеджи та ін.). Третій напрямок - соціально-психологічний, де досліджується соціокультурний аспект у формуванні статі (Ш. Берн, Д. Ісаєв, В. Каган, І. Кон, Г. Репіна та ін.). Доведено, що сім'я є важливою детермінантою статевої соціалізації особистості (А. Варта, Т. Говорун, В. Каган, І. Кльоцина, Л. Попова, О. Шарган та ін.).